

УДК:
341.43(497.11)
Прегледни рад

Српска политичка мисао
број 4/2011.
год. 18. vol. 34.
стр. 421-440.

Бранислава Кнежић

*Институт за криминолошка и социолошка истраживања,
Београд*

Војин Видановић

Факултет политичких наука, Београд

ПРОБЛЕМИ АЗИЛАНАТА У СРБИЈИ*

Сажетак

Од 2008. године, када је ступио на снагу Закон о азилу, па до данас у Србији се бележи пораст броја евидентираних особа које траже азил. Колико их пролази кроз нашу земљу, а који нису евидентирани и не траже азил, тешко је поуздано проценити. Тежак живот у земљама Азије и Блиског Истока и ратови на северу Африке утицали су да се повећа број породица који су се у потрази за бољим животом „заглавили“ у нашој земљи.

У раду покушавамо да скренемо пажњу стручној и научној јавности на азиланте који су прешли границе и границе, које су разни кријумчари људима остављали пред нашим границама а да су они сами мислили да су већ у некој земљи ЕУ, и на оне, који престрашени или поучени, да сусретом са МУП-ом одмах траже азил. Посебан проблем су малолетници, одвојени од родитеља, и не знају каква их судбина чека. Подаци које анализирамо прикупљени су у Комесаријату за избеглице, Центру за смештај малолетних страних лица без пратње родитеља или старатеља и Центру за заштиту азиланата Циљ прилога је покушај одговора на питања: броја и порекла азиланата као и правне и практичне стране остваривања њихових права, анализе услуга које им се пружају и могућности за побољшање истих.

* Текст је настао као резултат рада на пројекту бр. 47011 који финансира Министарство просвете и науке РС.

Познато је да су азиланти на том путу наде и неизвесности изложени опасностима трговине људима и различитим облицима злостављања, деца и жене поготово, и да им је потребна адекватна помоћ и заштита. За пружање помоћи, уз законску регулативу, потребан је довољан број кадрова за пружање психосоцијалне помоћи, институционални смештај и материјална средства.

Кључне речи: Закон о азилу, малолетни азиланти, земље порекла, разлози тражења азила

ГЛОБАЛНИ ТРЕНДОВИ МИГРАЦИЈА

Према дефиницији УНХЦР „*тражиоци азила (азиланти) су особе које су суштински избеглице, али њихов статус још увек није дефинитивно одлучен*“. На националним системима азила је да одлуче по којим критеријумима се особа одређује за националну и међународну помоћ. Уколико у предвиђеној процедури особа не добије статус избеглице односно азиланта, враћа се у земљу порекла или претходну земљу боравка. Изузетак од овог правила су масовни покрети избеглица који немају индивидуални карактер него су последица масовног прогона, изгона, насиља и ратног стања, и то пре свега у условима када је, из практичних разлога, немогуће обавити индивидуалне разговоре и обавити адекватну процедуру.¹⁾

УНХЦР је 28 марта 2011. објавио податке о кретању тражиоца азила у 44 индустријске земље у првој деценији 21. века. Према подацима изнетим у публикацији о трендовима азила у индустријализованим земљама, број тражилаца азила је опао од нивоа са 620 000 пријава за азил годишње у 2001. на 358 000 у 2010., што је око 5% мање него 2009., четврти је најмањи број азиланата у последњих 10 година и представља само 42% оригиналне стопе из 2001. У подацима за 2010. годину од појединачних земаља издваја се Србија са АП КиМ са 8% појединачних пријава по националности (28 900 пријава), коју следе Авганистан (7%), Кина (6%), Руска Федерација, Сомалија и Иран (са 5% пријава)²⁾.

Иако може, на први поглед, овај тренд опадања броја подносилаца азиланата изгледати позитиван разлога за оптимизам је мало. Узроци опадања су различити и бојимо се, да тамна бројка

1) Такви примери познати су у Србији са масовним доласком избеглих и прогнаних лица из Хрватске и Босне и Херцеговине 90-тих година 20. века али и у тим ситуацијама се вршио попис избеглица и издавала адекватна привремена лична документа.

2) *Asylum Levels and Trends in Industrialized Countries 2010* (2011), УНХЦР, Женева. стр. 5
i 11

имиграната замагљује и приближно, право стање. Узроци који се наводе су:

- УНХЦР је у свом извештају о имиграционим трендовима нагласио да је велики број азиланата услед традиционалних разлога избеглиштва (грађански и међудржавни ратови) у сукобима у Африци и Азији прихваћен у суседним земљама у развоју, и у том смислу је смањен број имиграциони притисак на индустријски развијене земље.
- Тренд повећаног броја тражилаца азила из Р. Србије и Р. Македоније привременог је карактера, услед добијања безвизног режима, а одређени број азилних пријава суштински представља злоупотребу овог режима која је могла довести и до његове суспензије. Успостављени механизам реадмисије практично онемогућава овакав вид имиграције.
- Многе индустријске земље су поставиле ригорозне услове за добијање азила, суочене са засићењем тржишта радне снаге, повећаном имиграцијом радне снаге унутар ЕУ прикључењем нових чланица, доласком политичких партија деснице на власт и повећани међуетничким тензијама са припадницима Исламске верске заједнице услед неуспеха социјалне интеграције (Француска) или страхом од глобалног тероризма. Потенцијални азиланти су повећаним протоком информација и увођењем интернета постали далеко свеснији оваквих политика и вољни су да илегално прелазе границе, бораве и раде у западним земљама више него да поднесу захтев за азил са малим шансама за успех. У том смислу захтеви за азил представљају само легално видљив број потенцијалних имиграната. Такође, многи илегални имигранти се добровољно враћају на претходну границу како би поново покушали илегални прелаз, у нади да неће бити ухваћени. Колико званичне бројке подносилаца азила нереалне, говоре и подаци да се из Шпаније годишње изручи око 100 000 илегалних имиграната назад у Мароко.
- У условима економске кризе земље су се определиле да додатно појачају заштиту својих граница. Према Стан-

ковић. Д. (2009)³⁾: „Све земље света се несумљиво суочавају са најтежом кризом у историји свог развоја, покушавајући да, на различите начине и уз пуно напора, креирањем нових миграционих политика зауставе даљи прилив миграната и сачувају тржиште рада за домицилно становништво ... регрутовање миграната за време трајања кризе показало се као јако осетљиво питање. Стога, контрола државних граница од стране влада појединих земаља у доба међународног тржишта и мултинационалних компанија, сада се поново реafirмише како би у очима грађана – бирачког тела деловало као да раде на ублажавању кризе“

Међутим, као једна од последица повећаних неједанкости у ери глобализације често се истиче илегална имиграција младих људи из земаља у развоју, који илегално прелазе границе без папира са циљем бољег живота.⁴⁾ Сматра се да је ова форма илегалних имиграција резултат пораста „јаз између два света“ - неравномерног обрасца развоја развијених и земаља у развоју током последњих пола века. Б. Милановић (2007) наводи да је нпр. однос БПД по становнику између Мексика и САД порастао са 3,5:1 1960. на 4,5:1 (узимајући и обзир парите цена) а између Шпаније и Марока је тај јаз удвостручен (са 2,3:1 на 4,5:1)⁵⁾. Управо овакве тачке на којима је неједнакост највећа а физичка дистанца најмања, представљају места највећег миграторног притиска, укључујући и морску руту између Либије и Италије којом патролира служба ЕУ „Фронтекс“. Највећи профитери од глобалне неједнакости су управо трговци људима који наплаћују око 1 000 – 1 500 евра по особи, па је процена да „су годишњи трошкови Фронтекса од 40 милиона евра једнаки „транспортним трошковима“ 40 000 Афричких имиграната који су у Италију стигли само 2008. године“ (повећање од 75% у односу на 2007.)⁶⁾ а сведоци смо да велики број имиграната не преживи овакво путовање, или завршава као жртва трафикинга

3) Станковић, Д. (2009): „Реперкусије светске економске кризе на токове миграције“, *чланак објављен у зборнику „Социјална политика и криза“*, (ур. Вуковић, Д. И Арандаренко М.), стр. 165.

4) Енглески појам за имигранте без папира је „харага“, реч арапског порекла која означава особе које уништавају своје идентификационе документе.

5) Милановић, Б. (2007), *Два лица глобализације*, Архипелаг, Београд, стр. 74
Интернет презентација Комесаријата за избеглице, страница „о нама“

6) Milanovic, B. (2011), *The haves and have nots – A brief and idiosyncratic history of global inequality*, Basic Books, New York, стр. 131

мушкарцима, женама или децом. Проблем кријумчарења и трговине људима престао је бити табу тема и истраживања указују, да је ова врста криминала врло уносан бизнис у свету.

Афрички имигранти који доспеју до легалних токова имиграције држе се у минималним условима на острвима Лампедуза и Малта на којима често превазиле и број локалних становника.⁷⁾ Да не заостајемо за светом у таквим проблемима, је и број азиланата, изван Центра, у Бањи Ковиљачи, који је готово изједначен са бројем домаћег становништва.

Оваква миграторна кретања делимично утичу и на ситуацију у Србији јер се она налази на копненом путу између земаља Блиског Истока и Азије и земаља Европске уније, односно све више је и део домаће реалности, о чему сведочи и нагли имиграциони притисак у 2011. о коме ће бити више речи касније. Битан начин да се имиграциони притисак смањи представља улагање богатих земаља у неразвијене, што је после делимично успешних декада развоја ОУН 60-их и 70-их година 20. века предвиђено и „Миленијумским циљевима развоја. Нажалост, прелиминарни извештаји УНДП из 2007. показују да обећани обим помоћи није испоштован, и да ако се тај тренд настави, циљеви побољшања основних индикатора социјалног развоја попут смањења сиромаштва, веће писмености и обухвата школовања посебно у земљама у развоју неће бити испуњени до 2015. Због лоших услова живота и све већег економског јаза као и нестабилних прилика у појединим подручјима света може се претпоставити да ће се имиграциони притисци на индустријски развијене земље Запада и Европе наставити и у другој деценији 21. века.

ЗАКОНСКИ ОСНОВ БОРАВКА ИМИГРАНАТА У СРБИЈИ

Међународни правни акти којим је дефинисано решавање статуса избеглих лица су Ковенција о статусу избеглица (1951), Протокол о статусу избеглица (1967), и резолуција 2198 Генералне скупштине Организације Уједињених нација, које је ратификовала СФРЈ (Ковенцију о избеглицама 1959., протокол 1968.).

Право на азил први пут је у нашем правном систему дефинисано Уставом СФРЈ из 1974. годинем чланом 202, да би се поново

7) долази и до њихових побуна због лоших услова живота, које су мета критике УНХРЦ (у 2009. је у Центру капацитета 850 особа боравило око 2 000 имиграната) а током сукоба у Либији и Тунису на острво је стигло око 45 000 младих људи.

појавило у уставу СРЈ из 1992 чл. 66., Уставу Р.Србије из 1990. у чл. 50. Државна заједница Србије и Црне Горе приступила је Ковенцији и протоколу 2001. године, а „Повељом о људским и мањинским правима и грађанским слободама“ из 2003. уведено је и право на уточиште. Први закон о азилу донет је 2005. године и био је на снази до 01.04.2008. када је на снагу Ступио Закон о азилу Р.Србије. До доношења новог Закона о азилантима крајем 2007. г. није постојала могућност да особа затражи азилну заштиту у Р.Србији услед недостатка процедуралних уредби. Азилне пријаве примала је канцеларија УНХЦР у Београду, Држава је поштовала право боравка тражиоца азила али је бригу о њима водио искључиво УНХЦР. У случајевима позитивног исхода УНХЦР би налазио другу сигурну земљу боравка и организовао пресељење, а у случају негативног исхода лице би морало да напусти територију Р.Србије.

„Закон о азилу“ у Р.Србији донет је⁸⁾ у циљу усаглашавања законодавне регулативе Р. Србије са прописима Европске Уније, и представља први закон ове врсте у правном систему Србије. Ступањем на снагу Закона о азилу Србија се обвезала да ће преузети бригу око будућих азиланата, што је био један од ташањих услова за улазак Србије на „Белу шенген листу“. Закон је послужио као основа за развој мреже институција које се баве прихватам азиланата и бригом о њима до доношења коначне одлуке, јер по први пут предвиђа процедуре и конкретан механизам функционисања азилног поступка у два степена. Поступак у првом степену спроводи Одсек за азил МУП-а а у другом Комисија за Азил (законски рокови су 2 месеца за сваку инстанцу). На одлуку Комисије је могуће поднети жалбу Уставном суду.

У циљу поштовања свих међународних стандарда обезбеђује се превод, утврђује чињенично стање у вези азила, пружа здравствена помоћ и сталан и несметан контакт са УНХЦР-ом и обезбеђује смештај у Центар за азил. У току поступка тражиоци азила уживају право на слободу кретања и стичу легалан боравак. У случају негативног исхода упућују се у Прихватилиште за странце у Падинској скели ради депортације и/или бивају подвргнути прекршајној одговорности услед илегалног боравка на територији (у складу са Законом о странцима). Поред Правилника којим се утврђује рад ових центера донет је и Правилник о социјалној помоћи лицима који траже азил (сл. гласник 44/08), здравственим прегледима лица које траже азил (93/08), Правилник о садржини и изгледу образаца и захтева за азил и исправа које се могу дати тра-

8) 24.10.2007. године (Службени гласник РС, бр. 109/07) а ступио је на снагу 1. априла 2008.

жиоцима азила (53/08) и утврђена је листа сигурних држава порекла и сигурних трећих држава (67/09) чиме је заокружена потребна правна регулатива.

Влада Р.Србије је 2008. године донела и „Стратегију супротстављања илегалним миграцијама у Р. Србији за период 2009-20014“ у којој се као разлог доношења наводи да је „Проблем илегалних миграција већ дужи низ година присутан у односима Републике Србије (претходне СРЈ и СЦГ) и ЕУ. Истовремено то је био и један од главних разлога због кога је деведесетих година прошлог века тадашња држава СРЈ била сврстана на негативну листу визног режима ЕУ.

*Република Србија улаже значајне напоре на пољу супротстављања илегалним миграцијама, са и преко своје територије и једна је од првих у региону која је успоставила ефикасне институционалне механизме у борби против трговине људима.*⁹⁾

Као општи циљ Стратегије наводи се „Значајно побољшање ефикасности и повећање ефикасности у супротстављању илегалним миграцијама, а као приоритети се наводе:

- 1) Испуњавање критеријума за либерализацију визног режима (Бели Шенген).
- 2) Убрзавање процеса стабилизације и придруживања Републике Србије Европској унији.
- 3) Јачање безбедносних капацитета и потенцијала Републике Србије.
- 4) Спровођење концепта интегрисаног управљања границом.

Стратегија разрађује законску основу, посебну заштиту граница али и детаљно дефинише обавезе свих учесника у овом процесу што је од значаја у новонасталим околностима пораста броја илегалних имиграната и тражиоца азила.

БРОЈ, ПОРЕКЛО И КАРАКТЕРИСТИКЕ АЗИЛАНАТА У СРБИЈИ

У глобалном извештају УНХЦР приказани су сумирану подаци за земље бивше Југославије, обухватајући и Србију, које показују пораст броја тражилаца азила, са наглим порастом у 2010¹⁰⁾.

9) Strategija suprotstavljanja migracija (2009) Vlada R. Srbije, str. 2.

10) *Asylum Levels and Trends in Industrialized Countries 2010* (2011), UNHCR, Ženeva, стр. 15.

Табела 1: Број тражилаца азила у земљама бивше СФРЈ 2006-2010

Регион Бивша СФРЈ	2006	2007	2008	2009	2010	Укупно	Промена 2009-2010
Број тражилаца азила	780	1 270	640	800	1 240	4 730	+55%

Извор: УНХЦР (2011) стр. 15

Број тражилаца азила у Србији, како се види из табеле која следи, нагло расте сваке године. Од 52 особе, колико их је било 2008. године, тај број је више од пет пута порастао у 2009-ој, да би се затим удвостручио 2010. године и да би поново порастао готово пет пута у 2011. години (подаци за 2011. годину су закључно са 10.10.2011)

Табела 2: Број тражилаца азила у Србији 2008-2011

Година	2008	2009	2010	2011
Број тражилаца азила	52	275	522	2418

Извор: Центар за заштиту и помоћ тражиоцима азила

Да нас је нагли пораст азиланата затекао показују и недовољни капацитети за прихват имиграната. Брига о азилантима захтева и додатне људске напоре и материјалне трошкове који не постоје а који се покушавају изнаћи.

У току 2008. највећи број тражилаца азила (36,54%) потицао је из Обале Слоноваче, из Грузије (21,15%), Јерменије (9,61%), Етиопије (5,77%), Нигерије, Чада и Шри Ланке, **углавном земаља Африке и Блиског Истока.**

2009. се структура знатно променила са наглим таласом тражилаца азила из Авганистана (78,18%), Шри Ланке (6,18%), Ирана (5,45%) и Гвинеје (1,45%).

Тренд у коме преовлађују лица из Авганистана, Ирака и Пакистана, се уз одређене промене, наставио и 2010. и 2011. године. У 2010. години 59,97% тражилаца азила чинили су Авганистанци (у апсолутном броју чак 313 лица), Палестинци (14,75%), Ирачани (5,37%), Пакистанци и Сомалици (са по 4,22%).

Према подацима¹¹⁾ доступним до 10.10.2011. поново највећи број тражилаца азила чине Авганистанци (57%, у апсолутном броју чак 1 371 лице), Сомалијци (16%), Пакистанци (10%), Пале-

11) *Азил у Србији, исто.*

стинци и Либијци (по 3%), Мароко (2%), Тунис (1,6%) и Алжир и Иран (са по 1%).

Међу различитим националистима лица која су тражила азил у Р.Србији налазе се и Турска, Алжир, Египат, Тунис, Еритреја, Непал, Еквадор, Украјина, Узбекистан, Бурунди, Мароко, Судан, Индија, Либија, Мијамар, Либериа као и апатриди (лица без националности) али и суседи Хрватска, Босна и Херцеговина, Албанија и ретко али изненађујуће држављани Холандије и Руска федерације у малом броју.

Табела 3: Пол лица која траже азил у Србији

	2008	2009	2010
Мушки пол	78.85%	92%	90.03%
Женски пол	21.15%	8%	9.97%

Извор: публикација *Азил у Србији* (2011), стр. 7

У структури тражиоца азила у последње три године доминирају особе мушког пола, између двотрећинске већине и доминације од преко 90%. Пунолетни тражиоци азила у последње три године чине између 71% и 96%. О малолетним тражиоцима азила биће речи у посебном делу. Иако су жене заступљене у знатно мањем проценту у односу на мушкарце тај податак о њима је веома значајан јер указује да се, последњих година, на пут неизвесности или наде за бољи живот упућују и целе породице. Раније је био случај да су кретали мушкарци у „пробијање“ пута и остваривање могућности да обезбеде долазак остатка породице. Ретке су жене које се самостално одлучују на имиграцију али нису ретки примери да се на дуготрајним и неизвесним преласцима граница породице раздвоје. Најчешћа величина породице која је у 2010. тражила азил је пет чланова.

Карактеристике тражилаца азила¹²⁾ су:

- Крајња дестинација земље Западне Европе (у 99% случајева) попут Немачке, Француске, Шведске и Белгије;
- Идентична рута доласка (Турска – Грчка – Македонија), у 60% случајева у камионима који долазе из Турске или комбинују различита средства путовања. Земље напуштају уз помоћ кријумчара (цена је око 2 000 до 10 000 долара);

12) Подаци су, такође, из *Азил у Србији*, исто. стр.8

- 90% је напустило земље порекла због лоше економске ситуације док је код око 5% присутан страх за сопствени живот и осталих 5% општа несигурност;
- 90% азиланата је без основне школе или са основним образовањем. Жене су у посебно тешком положају, оне су без икаквог формалног образовања 60% азиланата је у Србију стигло у истој групи у којој је кренуло у земљи порекла, код осталих је до расипања дошло услед непредвиђених околности. Најчешће се крећу у групама 1-2 породице или 5 мушкараца.;
- 90% азиланата има утврђену земљу крајње дестинације, поседује већину потребних информација о начину живота, запошљавању, решавања статуса добијених преко пријатеља, рођака који су боравили у тим земљама;
- Авганистанци као посебно значајна група, најчешће немају осправе и избегавају да траже азил у Србији осим када су ухваћени. Највише тражилаца долази из Кабула и Херата. Разлози за азил које наводе су страх од Талибана, рат и несигурност, бекство од крвне освете. Међутим, скоро сви имају рођаке или пријатеље у Западној Европи код којих су се и запутили а значајан део су повратници из Европе, депортовани по окончаним ранијим поступцима и са вишегодишњим искуством (илегалног боравка у земљама Западне Европе.

МРЕЖЕ ЗА ПРИХВАТ ИЗБЕГЛИЦА И АЗИЛАНАТА У СРБИЈИ

Комесаријат за избеглице Р. Србије је специјализована организација основана 1992. године за потребе обављања послова утврђивања статуса избеглица, збрињавања и вођења евиденције, усклађивања пружања помоћи од стране других организација, и друге послове из свог делокруга утврђене Законом о избеглицама. У том смислу Комесаријат је током последнеј две деценије радио са готово 800 000 избеглих и расељених лица из Хрватске, Босне и са територије АП Косова и Метохије. Иако се Србија сматра једном од земаља са продуженом избегличком кризом, током последње деценије мерама регионалном сарадњом како би се обезбедила репатријација и натурализацијом (давањем држављанства) већем броју избеглих лица овај проблем је у знатној мери умањен, осим

значајних проблема у решавању имовинских питања и питања сигурности избеглих лица које желе да се врате у Р.Хрватску.

С обзиром да међународна заједница не третира више простор бивше Југославије као хуманитарно угроженион регион, Комесаријат за избеглице „спроводи функционалну транзицију своје делатности из хуманитарне у развојну фазу своје делатности, којом треба да обезбеде трајња решења за избеглице, како у погледу масовнијег и бржег повратка, тако и интеграције у Р. Србију“¹³⁾. Закон о азилу из 2008 године се не примењује на избеглице које су то својство стекле на основу Закона о избеглицама.¹⁴⁾ Поред наставка рада са избеглим и интерно расељеним лицима, Комесаријат је после доношења Закона о азилу и потписивања споразума између владе Р.Србије и Европске Уније 2008.) преузео и обавезе спречавања нелегалних имиграција, интеграције враћених лица у Р. Србију и збрињавања тражилаца азила.

Прва институција за прихват азиланата „Центар за азил“ у Бањи Ковиљачи основана је одлуком Владе Р.Србије од 6. децембра 2008. године и у надлежности је Комесаријата за избеглице Р.Србије, а под покровитељством УНХЦП

До доношења коначне одлуке о захтеву за азил, лицима које траже азил обезбеђени су основни животни услови и функционирање рада Центра регулисано је правилницима.¹⁵⁾

Смештај подразумева лежај, употребу санитарног чвора, грејање, струју и воду, средства за хигијену и приступ наменским просторијама Центра. Основни животни услови обухватају и три obroка дневно (посебни додатни оброк за здравствено угрожена лица), одећу и новчану помоћ сходно посебним посебним прописима и начелима поступка о азилу. Дански савет за избеглице и УНХЦП финансирају посету учитељице три пута недељно која ради са децом. Постоје вишејезични информатори, а свим малолетним лицима је одређен старатељ стручног лица Центра за социјални рад. Како је 2010. и 2011. забележен повећан број тражилаца азила, показало се, како смо већ навели, да су капацитети недовољни и Центра за азил у Бањи Ковиљачи је постао премален, велик број азиланата изнајмљује приватни смештај што ствара додатне про-

13) Internet prezentacija Komesarijata za izbeglice, stranica „o nama“ www.kirs.gov.rs/articles/onama.php?lang=SER

14) Закон о избеглицама, *Службени гласник РС*, бр. 18/92 и 45/2002.

15) „Правилником о кућном реду“, „Правилником о начину вођења и садржини евиденције о лицима смештеним у Центру за азил“, „Правилником о обезбеђивању животних услова у центру за азил“ (*Сл. Гласник*, бр. 31, 28. март 2008), „Правилником о прегледима лица које траже азил приликом пријема“ (*Сл. Гласник*, 109/07).

блеме за функционисање туристичког места. Одлуком Владе Србије 02-3732/011 још један објекат је стављен у функцију Центра за азил – бивше одмаралиште Црвеног крста у Боговађи. *Центар за азил у Боговађи* такође је у саставу Комесаријата за избеглице, и има знатно веће капацитете.¹⁶⁾

Центар за заштиту и помоћ тражиоцима азила је специјализована невладина организација основана 2007. године од стране квалификованих особа које су прошле едукацију “УНХЦР клинике за азилантно право” на Правном факултету Универзитета у Београду. Основни циљ постојања ове организације јесте да пружи неопходну помоћ тражиоцима азила, избеглим и расељеним лицима, којима је с обзиром на њихово стање осетљивости, рањивости, као и услове у којима се поменута лица налазе потребна. Иста пружа бесплатну правну и психолошку помоћ тражиоцима азила смештеним у Центрима за азил и „Центру за смештај страних малолетних лица“, а посебну пажњу посвећује припадницима мањинских група, који укључује и жене у гравидитету и особе са инвалидитетом. У питању је једина стручна невладина организација ове врсте у Србији која је дала допринос Државној стратегији о миграцијама, једина заступа тражиоце азила пред Врховним судом, Управним судом и пуноправно је укључена у процес бриге и поштовања људских права азиланата у Србије. Од 2008. г. Центар обучава младе генерације правника из материје азилног права, укључујући и пројекат „азилне праксе“. Од почетка 2011. године Центар реализује и програме превенције трговине људима заједно са ИОМ и УНЦХР. Задатак психолога и правника је информисање и превенција у циљу откривања и спречавања трговине људима.

У мрежу институција за прихват азиланата укључена је и *Канцеларија за азил МУП Србије* које евидентира, региструје и упућује лица на смештај у Центре и када су у питању малолетна лица, надлежни *Центри за социјални рад* (Љиг, Бања Ковиљача, Вождовац и други). Комесаријат за избеглице води евиденцију о лицима смештеним у Центре. Финансијску помоћ пружа УНХЦР-а.

16) (150 лица). Има 44 собе (од чега 19 са сопственим купатилом), дневни боравак, чајну кухињу, трпезарију, играонице, учионице за децу, спортске терене, ТВ салу, телефонску говорницу, продавницу, канцеларије и амбуланту. Захваљујући наслеђеној архитектури одмаралишта, услови живота и капацитети су далеко бољи од Центра у Бањи Ковиљачи, али су задржани идентични принципи и правила рада, у складу са Законом.

ПРИХВАТ МАЛОЛЕТНИХ АЗИЛАНТА

Осетљиву, рањиву и престрашену категорију тражилаца азила представљају малолетна лица. На овом месту је потребно истаћи проблеме утврђивања старости јер, по речима запослених у Центру за смештај малолетних страних лица без пратње родитеља или старатеља, они по њиховим изјавама уписују године рођења иако је некада очигледно да су лица старија од 18 година. Та чињеница ствара и додатне проблеме ионако скучених могућности за прихват малолетника. Поред посебне заштите и права на образовање, очување идентитета, живот у породици и сл. у складу са Конвенцијом о правима детета, они представљају лица у посебном ризику (од злостављања, трговине људима) посебно малолетници без пратње родитеља (када током миграције дође до раздвајања породице).

Табела 4: Број малолетних тражилаца азила, пол и категорија 2008-2010

	2007	2009	2010
Број малолетних тражилаца азила	2	75	149
Мушки пол	2	24	126
Женски пол	0	51	23
Са пратњом	1	65	77
Без пратње	1	10	72

Извор: публикација Азил у Србији (2011), стр. 7

Међу малолетним тражиоцима азила такође доминира мушки пол, увиђа се значајан пораст броја, посебно у 2009. и поновно удвостручења у 2010. Запажа се значајан пораст малолетних тражилаца азила без пратње (седмоструко већи) у току 2010.

У оквиру „Одлуке о мрежи установа социјалне заштите“¹⁷⁾ донета је одлука о оснивања „Центра за смештај малолетних страних лица без пратње родитеља или старатеља“, организационој јединици Завода за заштиту деце и омладине Београд, једине установе у југоисточној Европи која на овај начин збрињава малолетне азиланте

Први смештај је остварен 08.04.2009. када је смештено прво малолетно лице, пореклом из Ирана, које је збринуту и укључено у поступак решавања статуса.

17) (Сл. Гласник, 51/08)

Центар има донет правилник о смештају и функционише по истим принципима као и остали Центри за азил: пружајући пре свега услуге здравствене заштите, организације слободног времена и исхране. Специфичности боравка малолетника су затворени облик заштите (кретање ван институције само уз пратњу и посебну дозволу), подршка и помоћ социјалног радника, и одређени старатељ у центру за социјални рад.

Капацитет је 12 особа, а Центар располаже са 2 спаваће собе, дневним боравком и мокрим чвором. Оптимално време боравка је 2-3 недеље, законски рок до 90 дана што се користи у изузетним приликама. Млади у центру су под 24 часовним присуством вапитача или социјалног радника (покривеност три смене, ноћу дежурни васпитач). Главни проблеми у раду су недостатак довољног броја преводиоца на специфичне службе (асистенцију пружају Центар за заштиту азиланата и УНХЦР) и недостатак женског одељења, што би требало да се реши реновирањем Центра. Центар је обезбедио сателитски ТВ програм којим је могуће пратити програме из земаља порекла, што омогућава извесну форму очувања идентитета. Лицу на смештају пружа се правна помоћ (Центар за заштиту и помоћ тражиоцима азила) и поштују се његова верска права

Завод (чији је центар организациона јединица) финансира се средствима Министарства рада и социјалне политике, делимично из буџета општине Вождовац, града Београда. Не постоје посебно опредељена средства за рад Центра, већ се она издавају из средстава Завода. Подршку раду Центра пружају волонтери и приправници. Посебан проблем представља што, у случају депортације корисника, трошкове његовог транспорта до границе сноси сам Завод. У том смислу је потребно проширити његове људске и материјалне капацитете, посебно узимајући велики број остварених ноћења корисника, односно релативно дуг период њиховог задржавања. Хигијенски услови су задовољавајући а корисницима се пружају три оброка дневно и ужина.

По пријему малолетно лице се упознаје са правима и обавезама, одређује му се привремени старатељ и у поступку добија привремену личну карту.

Као разлоге за тражење азила, малолетни азиланти најчешће наводе:

- Рат и верске сукобе у земљи порекла
- Страх од освете / убиство сродника
- Тешке услове живота

Табела 5: Број малолетних корисника на смештају 2009-2010.

	2009	2010	2011 (до 31.09)
Укупно	59	70	75

Извор: Извештај Центра за смештај малолетних страних лица

Слично тренду у општој популацији тражилаца азила, показује се повећање броја корисника у периоду 2009-2011. Међу земљама порекла у 2009. су доминирали Авганистан и Албанија, а учествовале су и Турска и Македонија. У 2010. г. доминирали су Авганистан и Палестина, а учествовале су Албанија, Мароко, Пакистан, Алжир, Сомалија, Палестина, Црна Гора и Бугарска.

У 2011. г. доминирају Авганистан и Палестина, уз ућешће Туниса, Албаније и Пакистана.

Просек боравка је између 2 дана и 45 дана.

Табела 6: Разлози престанка смештаја

Разлози престанка смештаја	2009	2010	2011 (01.04-31.09 2011)
Центар за азил	31	39	10
Повратак у земљу порекла	17	5	-
Бекство	8	14	3
Остало (предати оцу, брату)	3	9	10
Укупно	59	67+3	21

Извор: Извештај Центра за смештај малолетних страних лица

Међу разлозима престанка смештаја доминира смештај у Центар за азил а друге могућности су повратак у земљу порекла, бекство или повезивање са породицом. Као илустративну азилну причу малолетника наводимо интервју са корисником Центра:

“Малолетни А.Р (16) пореклом је из Авганистана и говори Фарси (“Персијским” језиком који у Авганистану називају Дари и који је званични језик) и веома основним енгл. Његова породица се састоји од оца, мајке и четворо деце (он и 3 сестре). Као разлог одласка из Авганистана наводи страх за живот (услед ратних сукоба) и могућности да буде регрутован. Покушао је да имигрира путујући преко Ирака, Ирана, Турске на Балкан, са наводном дестинацијом западне Европе али се породица растурила и он је остао сам. Путовање је трајало преко 2 месеца и било је веома напорно. Каже да би волео да живи у Данској. У центру борави око пет дана и наводи да се о њима добро брину тј. да у Београду нема проблема. Недостају му новац, Афганска култура и музика”.

Конкретни примери најпоузданије указују на све недаће и муке малолетних азиланата. Значај појединачних случајева познат је у друштвеним наукама, посебно када су у питању атипичне и мало сазнате појаве. Речи казују оно што бројеви и статистика не могу.

У стратегији борбе против илегалних имиграција¹⁸⁾ се указује на недовољаност капацитета за смештај малолетних миграната с обзиром на то да је проблем смештаја малолетних илегалних миграната затечених ван територије Београда евидентан, а да остали центри не располажу довољним капацитетом за прихват, нити програмом рада са малолетним страним држављанима илегалним мигрантима, **и истиче се:** „*потребно је проширити капацитете и ван Града Београда за прихват и смештај малолетних илегалних миграната, као и изградити програм рада са њима у току боравка на територији Републике Србије.*“ Стога је у току адаптација Завода за васпитање деце у Нишу који ће имати нову радну јединицу сличног типа капацитета 10 корисника.

Може се закључити да се од 2008. године развија институционална мрежа владиних и невладиних организација за прихват и бригу о тражиоцима азила. Комесаријат за избеглице је ојачао капацитете, обезбедио адекватну инфраструктуру и уз примену законских прописа из области азила у складу са међународним стандардима, обезбедио адекватан смештај и основне животне услове лицима која траже азил до доношења коначне одлуке о захтеву за азил. Смештај у Центре за азил се врши уз поштовање начела недискриминације, јединства породице, родне равноправности и бриге о лицима са посебним потребама.

Иако се може говорити о задовољавајућем третману тражилаца азила у Србији, истиче се спорост процедуре која често траје 6 и више месеци, понајвише због кашњења у првостепеном поступку. Проблем представља презаузетост капацитета Центара, када азиланти бораве у локалној средини (превасходно Бања Ковиљача) и без обзира што плаћају за пружене услуге, изазивају отпор локалног становништва, које прераста и до нивоа отвореног непријатељства и захтева да се Центар за азил премести. Потребна је едукација локалног становништва и већа дисперзија центара за азил. Велики број азиланата ствара и посебну врсту притиска на организације које чине мрежу за прихват лица које траже азил и којима недостају поред смештајних капацитета и људски капацитети за рад са толиким бројем људи, посебно на образовању и психо-

18) *Стратегија*, исто. стр.29.

лошкој подршци. Потребна су већа посебна средства или спољни донатори као и проширење капацитета за прихват и бригу малолетних тражилаца азила без пратње. За пружање помоћи, уз законску регулативу, потребан је довољан број кадрова за пружање психосоцијалне помоћи и материјална средства. А они, који представљају тамну бројку, и чекају, по ко зна коју прилику – ка бољем животу, у близини Суботице и Мађарске представљају посебан проблем за све институције које се баве датим проблемом.

РЕЧ НА КРАЈУ

Иако је код нас законски добро регулисан положај, права, поступак и обавезе азиланата у пракси је ситуација другачија. Прописи и пракса заробљени су циљем и политиком. Прелазећи границе и границе, често исцрпљени и дугогодишњим „тумарањем“ беспућима, азиланти су, не ретко, дезорјентисани и не знају да су се заглавили у Србији на свом путу наде и/или неизвесности. Циљ им није наша земља, о чему сведоче и они који добију азилантски статус и беже него бољи живот у некој земљи ЕУ или на западу.

Најкрхкији и најрањивији у тој селидби у непознато су деца, посебно, одвојена од родитеља или старатеља. Знано је да је организован криминалитет у илегалном пребацивању људи преко државних граница и трговина људима исплативи бизнис где су на снази сурови закони тржишта. Деца и жене су најчешће жртве те трговине.

Наш географски положај и тзв. „балканска рута“ као и опште отежане неприлике (транзиција, статус Косова и стање на граничним прелазима, сиромаштво, незапосленост, распрострањена корупција и...) иду на руку разним облицима насиља и криминала. Живот у несигурности и сиромаштву, ратови у Либији, Авганистану, Пакистану, Ираки и...довели су многе невољнике на наше границе. Колико их стварно има, уз оне регистроване, по напуштеним вагонима, у шумама и њивама у близини граница са Мађарском и Румунијом, тешко је проценити. Можда, наде да ће се њихов број смањити, полагамо у грчки „високи зид“ на граници са Турском? А до тада би требало да сазнамо коме и колико плаћају своја путовања, да ли су продавани, уцењени и/или им неко прети да ће угрозити животе њихових најближих. Док азиланти чекају решење своје судбине одговоре на нека од наведених питања могла би дати интердисциплинарна истраживања. Резултати би, надамо се, служили у појединачне, друштвене и научне сврхе.

Branislava Knezic, Vojin Vidanovic

PROBLEMS OF ASYLUM SEEKERS IN SERBIA

Summary

Since 2008. „Law on Asylum“ was enacted in Serbia, a constant raise in number of asylum seekers has been recorded. How many of them are transpassing Serbia and are not enlisted and are not seeking asylum is difficult to estimate. Hardship of life in countries of Asia and Middle East, as well as wars in Northern Africa have influenced the increase of families that are currently seeking for better life in Serbia.

In this paper we try to focus attention of professional and science public to a specific problem of asylum seekers that have passed many borders, who have been left at our borders by human smugglers while they have been thinking they have reached EU, often frightened and learned from contact with Police to ask for asylum, families that have separated, not knowing of their destiny. Special problems are minors separated from their parents, not knowing what destiny awaits them. Analyzed informations are collected from the Comessariat for refugees, Center for residential care of minors foreigners without parental guardianship and NGO “Asylum protection center”. Goal of the paper is to answer the question of number of origin of minors asylum seekers, legal and practical side of fulfilling their rights, analysis of services provided as well as of possibilities to enhance them.

It is well known that underage young people are exposed to risks of human traffickers, various forms of abuse on that road of hope and uncertainty, and that they need adequate assistance and protection. For such care, beside legislation, a sufficient number of psychosocial care takers is needed as well as material resources and institutional capacities.

Keywords: Law on Asylum, minors seeking asylum, countries of origin, asylum justification

ЛИТЕРАТУРА

Аврамовић Зоран. „Глобализација и дезинтеграција: културни, медијски и образовни аспекти“, *Српска политичка мисао* Вол. 28, 2/2010, Институт за политичке студије, Београд, 2010.

Asylum Levels and Trends in Industrialized Countries 2010, UNHCR, Женева, 2011.

Азил у Србији, Центар за заштиту и помоћ тражиоцима Азила, Београд, 2011.

- Азилантне приче*, Центар за заштиту и помоћ тражиоцима Азила, Београд, 2011.
- Закон о азилу*, „Службени гласник РС“ 2008.
- Малолетни тражиоци азила: на ивици достојанства*, група 484, Београд, 2011.
- Mechanism for the monitoring of trafficking in human beings phenomenon: Bosnia and Herzegovina, Croatia, Serbia*, International Organization for Migration, Београд, 2006.
- Milanovic, Branko.: *The haves and have nots – A brief and idiosyncratic history of global inequality*, Basic Books, Њу Јорк, 2011.
- Милановић, Бранко: *Два лица глобализације*, Архипелаг, Београд, 2006.
- Миловановић, Радован; „Злоупотреби права на територијални азил и о протеривању странаца“, *Међународна политика*, 1994, Београд, бр.1029.
- Милошевић Горан: „Економска криза као фактор угрожавања безбедности Србије“, *Српска политичка мисао Вол. 31, 1/2011*, Институт за политичке студије, Београд, 2011.
- Николић-Ристановић, Весна, Константиновић-Вилић, Слободанка, Мрвић-Петровић, Наташа, Стевановић, Ивана, Кнежић, Бранислава, „Жене Крајине: рат, егзодус, избеглиштво“, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 1996.
- Орлић, Дејан „Европска унија у процесу стабилизације и прилагођавања“, *Српска политичка мисао Вол. 31, 1/2011*, Институт за политичке студије, Београд, 2011.
- Станковић, Драгана: „Реперкусије светске економске кризе на токове миграције“, *Социјална политика и криза*, (ур. Вуковић, Д. И Арандаренко М.), ФПН, Београд, 2009.
- Станковић, Драгана: „Имиграциона и интеграциона политика ЕУ између државе и супранационалне политике“, *Социјалне реформе – садржај и резултати* (ур. Вуковић, Д. и Арандаренко. М), ФПН, Београд, 2011.
- Стратегија супротстављања илегалним миграцијама у Р. Србији за период 2009-2014*, Влада Р. Србије, Београд, 2008.
- Ћирић, Јован: „Европске статистике криминалитета“, *Зборник Института за криминолошка и социолошка истраживања XXVII*, Београд, 2008, бр. 1-2
- Counter-Trafficking Regional Clearing Point, First Annual Report on Victims of Trafficking in South-Eastern Europe, Belgrade: IOM, Stability Pait for South Eastern Europe-Task Force on Trafficking in human beings and ICMS, Београд

Resume

Since 2008. when „Law on Asylum“ was enacted in Serbia, a constant raise in number of asylum seekers has been recorded. How many of them are trans passing Serbia and are not seeking asylum is difficult to estimate. Hardship of life in countries of Asia and Middle East, as well as wars in Northern Africa have influenced the increase of families that are currently seeking for better life in Serbia.

According to UNHCR and Asylum protection center data, number of asylum seekers in region of South East Europe, as well as in Serbia, is especially increasing for past several years. With enacting of “Law on Asylum” Serbia has obligated to take care of future asylum seekers. Law has provided basis for development a network of institution taking care intake of asylum seekers. Government of Serbia since 2008. applies “Strategy for combating illegal emigrations in Serbia in period of 2009-2014” that provides legal basis, special protection of the borders as well as it defines obligations of all participants in process of asylum seeking, which is significant in new circumstances of increased number of illegal emigrants and asylum seekers.

Since 2008. a network of governmental and non-governmental organizations for intake and care of asylum seekers is in development. First institution for intake of asylum seekers is „Center for Asylum“ in Banja Koviljaca, founded 2008. In 2011. another object has been put to a function of Asylum seekers center – previous resort house of Red Cross in Bogovadja. “Asylum protection center” is a specialized non governmental organization founded in 2007. However, paper indicates need for development of services for immigrants, considering that Centers have insufficient capacities for care for all asylum seekers.

Sensitive, vulnerable and frightened category of asylum seekers are juveniles. It is known that organized crime in illegal transport of human beings across state borders and trafficking in humans are profitable business. Women and children are most frequent victims of trafficking. Since 2009. “Center for residential care of juvenile foreigners without parental guardianship” is in function, a only institution taking care of juvenile asylum seekers.

Our geographical position on “Balkan route” is used for various forms of violence and crime. Life in uncertainty and poverty, wars in Libya, Afghanistan, Pakistan, Iraq have brought many persons to our borders involuntarily. What are real numbers of asylum seekers living in deserted areas, woods and arable fields near borders with Romania and Hungary, as addition to officially recorder ones, is difficult to estimate.

* Овај рад је примљен 19. септембра 2011. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 16. новембра 2011. године.